

УДК 329.14

ББК 66.62

**УСРП – ПРАКТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ СОБОРНИЦЬКИХ ІДЕЙ
ГАЛИЦЬКИХ РАДИКАЛІВ ТА ВОЛИНСЬКИХ
СОЦІАЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ**

А. І. Міщук, М. Б. Міщук

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57; тел. +380 (342)59-61-46;
e-mail: marjana010980@rambler.ru*

Стаття присвячена дослідженню організаційного процесу створення Української соціалістично-радикальної партії, однієї з найбільш активних в політичному відношенні партії Західної України. УСРП сприяла збереженню державницьких традицій українського національного руху, підвищенню національної свідомості українців, й спільно з іншими провідними партіями Західної України виступити в обороні національно-політичних і соціально-економічних прав українського народу. Показано, що соціалістично-радикальні сили робили політичне життя в регіоні більш активним та постійно боролися за творення незалежної України.

***Ключові слова:** партія, організаційна структура, політичне життя, політичні сили, суверенітет, незалежність.*

Українська соціалістично-радикальна партія в національному питанні відстоювала гасло самовизначення народів і соборності України. Свій політичний ідеал партія визначила у формі самостійної, соборної Української держави з республіканською формою правління. Серед головних засад, які знайшли своє відображення в програмних документах партії та практичній роботі її діячів варто виокремити такі: рівність усіх громадян перед законом; індивідуальна свобода; політичний плюралізм; розподіл влади на законодавчу, виконавчу, судову; свобода думок, поглядів, переконань, совісті, слова. Члени УСРП першими у середовищі західноукраїнського політикуму висунули вимогу загального виборчого права. А їх провідними політичними орієнтирами стали: потреба зміни існуючої політичної системи та демократизація влади.

Перші спроби дослідження створення та ролі Української соціалістично-радикальної партії в історії західноукраїнських земель у цілому та її організаційної роботи зокрема, робилися ще у 20–30-х рр. ХХ ст., окремі з них здійснювали самі діячі партії. Найціннішими серед таких праць є, безсумнівно, мемуари голови УСРП І. Макуха [13] та твори її активних діячів К. Коберського [9], М. Стахіва [17], що дають нам певні уявлення про організаційний процес соціалістично-

радикальної партії. Значний матеріал міститься і в західноукраїнській пресі досліджуваного періоду: «Громадський голос», «Діло».

До практичної реалізації окремих із перелічених складових своєї політичної програми, зокрема, стосовно організації українських органів державного управління, радикали приступили одразу ж після проголошення ЗУНР. Радикальна партія стала другою за впливом політичною силою краю й мала на меті перехопити лідерство в УНДО. Однак, незважаючи на постійне змагання з націонал-демократами, радикали усвідомлювали потребу досягнення злагоди між партіями національно-державницького напрямку. А тому у тих випадках, коли йшлося про справи, пов'язані із національним рухом, партія виступала спільно з іншими українськими угрупованнями. Згуртування національних сил відбувалося навколо демократичної ідеї відновлення соборної самостійної української держави. Результатами такої співпраці стали бойкоти перепису 1921 р., виборів до польського сейму та сенату 1922 р. і т.д.

Та найвищим проявом консолідаційних зусиль радикалів стала їх співпраця з волинською групою соціалістів революціонерів, наслідком якої стало їх об'єднання, утворення УСРП та поширення радикального руху на Волинь.

З метою пожвавлення політично-партійного життя 29 вересня 1923 р. Головна Управа партії видала комунікат, у якому закликала до проведення в краю масових віч, нарад та зборів, до збільшення числа передплатників «Громадського голосу» та до сплати щомісячного податку на «Організаційний фонд УРП» [10, с. 1].

Перед радикалами на порядку денному постало завдання активізації суспільно-політичне життя, а організаційно-партійна діяльність радикалів була пов'язана із щоденними проблемами народних мас, зокрема з боротьбою проти земельної колонізації, осадництва, захистом національного шкільництва. Основними організаційними формами залучення українського населення до активного суспільного життя стали народні віча, довірочні наради, збори, мітинги та маніфестації.

Члени партії розпочали тісну співпрацю з волинською групою УПСР, адже як зазначав І. Макух «великим своїм завданням уважала УРП, в боротьбі за соборність об'єднати весь національний український рух у Західній Україні» [13, с. 317].

За участю делегатів волинської групи соціалістів-революціонерів у Львові 6 квітня 1924 р. проходив черговий крайовий з'їзд УРП, який відкрив голова партії І. Макух [6, с. 2]. Від імені Головного Секретаріату партії виступив В. Кіцула, заявивши, що за період від 1 квітня 1923 р. до 6 квітня 1924 р. радикали організували низку поїздок до місцевих партійних організацій, провели чимало віч та партійних нарад і заклали нові організаційні центри в Дрогобичі, Зборові, Косові, Рудках, Стрию та Сокалі [8, с. 1].

Після дискусії над доповідями учасники з'їзду (96 осіб) ухвалили постанови про неухильність змагання партії до всебічного державного і соціального визволення української нації.

Наприкінці нарад з'їзду було обрано нову Головну Управу партії на чолі з Л. Бачинським. До її складу, на відміну від попередньої, були включені й голови повітових управ [13, с. 322].

Позитивним моментом цього з'їзду стало й рішення про подальшу співпрацю з волинською групою УПСР. Процес консолідації охопив і закордонні організації УРП та УПСР. Зокрема, 31 серпня 1924 р. у Празі проходила нарада представників цих організацій, учасники якої вирішили в напрямку подальшого об'єднання створити спільне політичне бюро для координації діяльності [12, с. 172].

Головна Управа, Головний Секретаріат УРП і Політичне бюро УРП та УПСР виробили широку політичну платформу співпраці, що передбачала: поширення масової вічевої акції з метою активізації суспільно-політичного життя широких мас та проведення щоденної роботи над розбудовою підвалин національного життя [13, с. 322-323]. Основна робота покладалася на місцеві громади радикалів та соціалістів-революціонерів на Волині.

Активно включилися в об'єднаний процес і члени УПСР: 13 вересня 1924 р. у «Громадському голосі» було поміщено статтю лідера УПСР С. Жука «До злуки соціалістичних сил». Справу об'єднання автор назвав невідкладною, вказавши при цьому, що УПСР, як і галицька УРП, має однакову мету – Соборна Незалежна Соціалістична Трудова Українська Республіка. Центром нової партії, на думку С. Жука, мав би стати Львів, а на Західній Волині, Холмщині, Поліссі та Підляшші могли б утворитись краєві управи, які би координували свою діяльність з Головною Управою у Львові [1, с. 1].

На сторінках друкованого органу радикальної партії в статті «На дорозі з'єднання соціалістичних сил» було запропоновано новостворену партію назвати радикально-соціалістичною, адже така назва «відразу показує, як партія буде ставитись до соціальних питань – з другої сторони та назва збереже в собі усю славу й традицію праці Драгоманова і сеї славної минувшини радикальної партії в Галичині і соціалістів-радикалів на північно-західних українських землях» [15, с. 2].

Про потребу «негайного згуртування революційних самостійницьких, соціалістичних сил» заявив й К. Коберський, який спільно з Б. Білинським, І. Курахом, С. Ріпецьким, І. Лучишином ще влітку 1924 р. приєднався до радикального руху, істотно активізувавши організаційно-партійну роботу.

К. Коберський, зокрема, зазначив, що «коли цього не буде, а буде гризня гуртків, тоді українську державницьку думку заступатимуть перед народом тільки реакційні течії, а маса народу муситиме йти на гачок москвофільства (чорного та червоного)». Крім того, він висунув 5 пунк-

тів майбутньої платформи об'єднання: «Боротьба за соціальне визволення мусить іти в парі з боротьбою за національну державну самостійність України; перша і основна форма політичної боротьби, є господарська боротьба працюючих: селян за землю, робітників за фабрики; форма влади в самостійній державі: трудова демократія; основа влади: союз трудового селянства, робітництва та трудової інтелігенції; боротьба з орієнтаціями на чужі сили і соборність визвольної акції» [9, с. 155-156].

Намічений план стосовно організаційної розбудови партії, її члени проводили цілеспрямовано й послідовно. Впродовж весни-осені 1924 р. збільшено кількість місцевих громад УРП, шляхом розсилання організаційних листів та проведення частих нарад за участю принаймні одного представника Головного Секретаріату зі Львова.

Взимку 1924 р. найпоширенішою формою організаційної роботи радикалів стали повітові віча, які відбувалися за участю Л. Бачинського, І. Макуха, М. Стахіва, Д. Ладики, В. Лисого. На них обговорювались актуальні тогочасні проблеми: боротьба за національне та соціальне визволення українського народу, українську школу, землю та ін. Нові місцеві організації радикалів, що виникали під час проведення віч, виступали одночасно як органи захисту національних інтересів українського народу, що, в сою чергу, сприяло поширенню впливів партії.

Саме за таких умов проходив 1 лютого 1925 р. XXVIII Крайовий з'їзд УРП в Станіславі. На ньому 74 делегати з 18 повітів репрезентували 256 гмінних та повітових організацій У з'їзді приймали участь також і представники УПСР – С. Жук та М. Стахів [7, с. 1]. Головою партії обрано Л. Бачинського, а його першим заступником – І. Макуха, який і керував проведенням з'їзду. Обрано склад Головної Управи партії.

Окрім доповіді Л. Бачинського «Про політичне становище українського народу та його завдання у визвольній боротьбі», на з'їзді прозвучали й реферати М. Стахіва (про міжнародне становище), М. Вахнюка (про внутріпартійну діяльність) та ін. Учасники з'їзду одноголосно висловились за розширення та поглиблення партійної організації на Західній Україні та закликали до тісного організаційного об'єднання всіх українських соціалістичних сил, які стоять із УРП на «однаковім програмовім та тактичнім становищі» [4, с. 2].

Переговори УРП, УПСР і Соціалістичного Об'єднання «Селянський Союз», які мали на меті створення єдиної партії тривали протягом усього 1925 р. Уже 14 березня 1925 р. із представників цих партій було створено комісію для опрацювання спільної програми. Оскільки у своїй політичній платформі УРП відкидала орієнтацію на Польщу та СРСР, то цілком закономірно, що переговори із Соціалістичним Об'єднанням «Селянський Союз» не дали ніяких позитивних результатів через радянськору орієнтацію останнього. Співпрацю радикали продовжили лише з соціалістами-революціонерами.

Члени УРП поставили перед собою також і завдання поширити діяльність галицьких кооперативних, фінансових, просвітніх, молодіжних структур на Волинь, щоб досягти піднесення культурно-освітнього й господарського життя населення північно-західних українських земель.

Об'єднавчий Крайовий конгрес УРП та волинської групи УПСР проходив у Львові 14 лютого 1926 р. в залі Музичного інституту ім. Лисенка. На з'їзд прибули делегати від 22 повітових організацій Східної Галичини та 3 повітових організацій Волині (загалом 112 осіб) [11, с. 76].

За соціальним складом учасники конгресу представляли такі прошарки суспільства: селян – 65, промислових робітників – 4, кооперативних працівників – 8, інших професійних службовців – 5, журналістів, лікарів, адвокатів, інженерів – 16 і т.д.

На з'їзді головував І. Макух. Відповідно до звіту Головного секретаря О. Навроцького, на момент відкриття конгресу УРП в своїх лавах налічувала 3540 дійсних членів. Активність партії підтверджувалась конкретними цифрами: лише за 1925 р. її діячі провели 98 віч та повітових конференцій [13, с. 339].

З цікавою доповіддю про засади об'єднання виступив С. Жук. Від імені волинських соціалістів-революціонерів він зачитав, прийняту 24 січня 1926 р. на з'їзді в Кременці, декларацію про злиття з галицькою радикальною партією: «З'їзд приймає до відома звіт з дотеперішних заходів Краєвої Управи в справі злиття з УРП в одну партію з назвою Української партії соціалістів радикалів» [5, с. 2]. Від радикалів таку ж декларацію виголосив І. Курах.

Учасники конгресу прийняли рішення об'єднати УРП та волинську групу УПСР і утворити УСРП як політичну організацію «українських працюючих мас села і міста» [19, с. 228]. Прийнята ухвала проголошувала: «Тепер обидві партійні організації УРП й УПСР ствердивши в довшій праці однаковість своїх завдань, отсим зливаються в єдину політичну українську-соціалістичну організацією під назвою “УСРП”» [2, арк. 1].

Організаційний статут партії, ухвалений на конгресі, підготував О. Павлів. Відповідно до статуту, партія поєднувала автономний принцип із централізмом: «Місцеві й повітові організації в межах діяльності управляються самі, але підлягають постановам З'їзду й Головної Управи згл. Головного Секретаріату» [18, с. 46].

На місцевому рівні найнижчою ланкою була «місцева громада». Кожний партійний діяч мав належати до такої громади. Нових членів партії (за пропозицією місцевої громади та після піврічної роботи) затверджував Головний Секретаріат у Львові. У повіті працювала повітова організація УСРП, яка складалася з повітових конференцій, на які кожна місцева громада направляла певну кількість делегатів та повітової управи (її члени вибирались на повітській конференції). Крайовою

працею керувала Головна Управа, яка формувалась на Крайовому конгресі. Саме вона вибирала з-поміж своїх членів Головний Секретаріат, до якого також входили голова партії та головний секретар [13, с. 338]. У складі трьох членів обиралась також Головна контрольна комісія, що стежила за правомірністю використання партійних коштів та діловодством. Статут чітко регламентував обов'язки та права членів партії: «Кожний член має спричинюватися по своїм силам до здійснювання програми УСРП; виконувати всі постанови З'їзду партії, Головної Управи, повітових та місцевих організацій, з'єднувати нових членів і прихильників для УСРП ... право рішачого голосу на загальних зборах Місцевої Громади; право дорадчого голосу на повітових конференціях і З'їзді партії; право активного й пасивного вибору до всіх органів партії» [18, с. 42].

Делегати з'їзду одразу ж визначили нагальні організаційні завдання: «Повітові управи мусять збільшити число організованих громад та вести правильну реєстрацію членів; місцеві громади мусять брати найдіяльнішу участь в політичному, просвітному, кооперативному, професійному і пожежно-руханковому русі, особливу увагу звернути на організацію молоді; з'їзд кладе обов'язок повітовим організаціям тримати з місцевими громадами і Головною Управою як найживіщий зв'язок; найбільше на два місяці мають відбуватися повітові конференції; окрему увагу мусять звернути місцеві, повітові організації на піднесення ступеня політичної освіти членів» [1, арк. 13].

Головою УСРП було обрано Л. Бачинського, а його заступниками стали С. Жук та І. Макух. Склад Головного Секретаріату, як і Головної Управи, було розширено за рахунок залучення членів волинської групи УПСР С. Жука, доктора М. Стахіва, А. Нивинського та інших.

Оскільки учасники конгресу відстоювали національно-державницьку позицію, то польський комісар, без подання конкретних причин, з'їзд розв'язав (всупереч діям поліції, делегати продовжили засідання в Українському академічному домі).

З цього приводу у поконгресовій статті «Громадського голосу» від 20 лютого 1926 р. було відзначено: «Поліція і адміністративна влада хоче загнати визвольний рух українського працюючого народу в підпілля. Але 35 літ боролася УРП проти цього одверто і не дозволила загнати себе в підпілля... Ми нація, а не конспірація. Нація, яка стала на шлях одвертої боротьби за свої права, і тому всякі намагання адміністративної влади даремні» [14, с. 1-2]. Проти безправного розв'язання з'їзду протестував і голова партії Л. Бачинський, заявивши, що партія не дасть запхати себе в підпілля, бо вона хоче діяти явно й бути явною, легальною партією [13, с. 340].

З утворенням єдиної УСРП український радикальний рух поширився за так званий «сокальський кордон», який, згідно з намірами польської влади мав слугувати розмежуванню українців Галичини та Волині.

Саме тут (особливо в Кременецькому та Здолбунівському повітах) партія і стала найсильнішою українською політичною організацією. Після з'їзду УСРП, як зазначив І. Макух «йшла з небувалим розгоном вперед по всіх закутинах західно-українських земель аж під Білосток» [13, с. 342].

Ідеологія соціалістично-радикальної партії базувалася, головним чином, на світогляді радикалів, адже, як зазначав М. Стахів «УПСР, будучи українською народницькою, опиралася по суті лише на ідеологію і господарську програму російських есерів. В суцільній формі партія не мала виложеної ні своєї власної ідеології ні своєї програми. Різниця від російських есерів полягала лише в питанні державної самостійності, яку партія визнавала разом з іншими українськими партіями від кінця 1917 р.» [17, с. 63-64]. В той же час, особливо помітну роль в удосконаленні основних ідеологічних засад УСРП відіграла молодша генерація в особі К. Коберського, М. Стахіва і т.д.

УСРП проголосила себе національною і класовою організацією. У своїй політичній програмі соціалісти-радикали висували такі вимоги: «Перехід всієї верховної влади до рад працюючого народу, вибраних загальним, рівним, безпосереднім, тайним і пропорціональним голосуванням; забезпечення національним меншостям заступництва у владі; повна відповідальність виконавчої влади перед радами працюючого народу; свобода слова, друку й віри; свобода спілок, зборів, страйків; недоторканість особи й мешкання; таємниця листування; рівність кожного перед законом без огляду на національність, віру, пол і походження; рівність перед судом; виборність суддів; знесення кари смерті й досмертної вязниці; умовність засудів; реформа всього права в тім напрямі, щоби законодавство сприяло розвиткові творчих сил людини, хоронило працюючих перед визиском і гнетом та розвивало почуття громадської спільноти й солідарности» [16, с. 40]. Всі ці програмові засади відображали демократичний характер УРП-УСРП.

Члени партії чітко заявили про свій національний характер: «УСРП не приймає до себе не – Українців, так як це роблять комуністи, а це тому, що не – Українці не будуть нам помагати в боротьбі за українську визвольну справу, за національне державне право... Ми є партія національна українська» [16, с. 8-9].

Свої програмові вимоги соціалісти-радикали будували відповідно до прагнень людини «жити по своїй волі на своїй землі» [18, с. 11]. Вони рішуче постановили «боротися проти національного утиску на всіх українських землях» за соборну та самостійну Україну [16, с. 19-20]. Партійні діячі були переконані втому, що «правдивим націоналістом може бути тільки соціаліст. Але соціаліст ніколи не може бути шовіністом». Саме тому радикали різко засуджували національну експансію, яка, на їх думку, особливо чітко проявлялася в діяльності російської комуністичної партії та польської соціалістичної партії. У національному питанні члени партії продовжували дотримуватись самостійницьких за-

сад, про що свідчить такий постулат партійної програми: «Партія не устає в своїх накликах до витривалости в боротьбі за повну національну волю», «бореться за утворення Самостійної Української Трудової Республіки та зєдинення в цій Республіці всіх українських земель» [16, с. 17].

Позитивним моментом програми стала орієнтація членів партії виключно на власні сили. Саме ця засада мала забезпечити формування здорового українського суспільства з чітко визначеною політичною позицією.

В цілому, сам факт створення УСРП відіграв вагому роль у суспільно-політичному житті Західної України. Основною метою діяльності партії стало прагнення реалізувати основні постулати української національно-державної ідеї та досягти соціального визволення українського народу. Незважаючи на певну обмеженість політичної платформи, непослідовність у практичній діяльності, загострення в окремі моменти внутрішніх суперечностей в середині партії, її програма боротьби за національне і соціальне визволення українського народу мала велике значення для активізації всіх демократичних сил, сприяла збереженню державницьких традицій українського національного руху, підвищенню національної свідомості українців, дала змогу членам партії відіграти вагому роль у відродженні Української державності в роки української революції й спільно з іншими провідними партіями Західної України виступити в обороні національно-політичних і соціально-економічних прав українського народу в умовах польського окупаційного режиму.

Література

1. Державний архів Волинської області, Ф. 46, оп.9, спр.648 (Інформація о деятельности Украинской социалистической радикальной партии), 23 арк.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України, Ф. 6, оп.6-1, спр.308 (Материалы Украинской социал-радикальной партии), 37 арк.
3. Жук С. До злуки соціалістичних сил / С. Жук // Громадський голос. – 1924. – 13 вересня. – С. 1.
4. Звіт і резолюції зі Зїзду УРП // Громадський голос. – 1925. – 14 лютого. – С. 1-2.
5. З'їзд Краєвої організації УПСР на Волині // Громадський голос. – 1926. – 6 лютого. – С. 2.
6. Зїзд УРП // Громадський голос. – 1924. – 19 квітня. – С. 2.
7. Зїзд УРП // Громадський голос. – 1925. – 7 лютого. – С. 1.
8. Зїзд УРП. Звіт // Громадський голос. – 1924. – 26 квітня. – С. 1.
9. Коберський К. Українське народництво по обох боках Збруча / К. Коберський. – Львів-Коломия, 1924. – 158 с.
10. Комунікат. Рішення Головної Управи УРП на засіданню 29 вересня 1923 р. // Громадський голос. – 1923. – 6 жовтня. – С. 1.
11. Кондратюк О. Програмні засади та діяльність Української Соціалістичної партії // Громадський голос. – 1924. – 14 лютого. – С. 1-2.

- тично-Радикальної партії (1926-1939) / О. Кондратюк // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 1995. – Вип.30. – С. 74-81.
12. Кузьмінець О. Консолідація українських соціалістичних сил Західної України (1924-1926) / О. Кузьмінець, І. Орихівський // Українсько-польські відносини в Галичині у 20 ст. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21-22 листопада 1996 р.). – Івано-Франківськ: Плай, 1997. – С. 170-173.
13. Макух І. На народній службі / І. Макух. – Детройт, 1960. – 565 с.
14. Ми нація, а не конспірація // Громадський голос. – 1926. – 20 лютого. – С. 1-2.
15. На дорозі зєднання соціалістичних сил // Громадський голос. – 1924. – 11 жовтня. – С.2.
16. Право народу. Приступний виклад програми Української Соціалістично-Радикальної Партії (УСРП). – Львів: Громада, 1926. – 42 с.
17. Стахів М. Українські політичні партії у соціологічному наświetленні / М. Стахів. – Нью-Йорк - Детройт, 1954. – 104 с.
18. Чого хоче Українська Соціалістично-Радикальна партія. – Львів: Українська видавнича спілка “Громада”, 1926. – 47 с.
19. Torszecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929 / Ryszard Torzecki. – Krakow: Wydawnictwo Literackie, 1989. – 468 s.

Стаття надійшла до редакційної колегії 28.11.2014 р.

*Рекомендовано до друку д.істор.н., професором **Кугутяком М.В.**, д.політ.н., професором **Лазаровичем М.В.** (Тернопіль)*

UKRAINE SOCIAL- RADICAL PARTY AS PRACTICAL IMPLEMENTATION OF SOBORNIST IDEALS OF GALICIAN RADICALS AND VOLYN SOCIALIST REVOLUTIONARIES

A. I. Mistshuk, M. B. Mistshuk

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University; 76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenko st., 57; ph. +380 (342) 59-61-46; e-mail: marjana010980@rambler.ru

The article is devoted to the research the organizational process of creating a Ukraine Social-Radical Party, one of the most politically active parties in Western-Ukrainian land. USRP contributed to the preservation of Nation traditions of Ukrainian national movement, Ukrainian national consciousness raising, and together with other leading parties of Western Ukraine to speak in defense of national political and socio-economic rights of the Ukrainian people.

It is shown, that social-radical forces made a political life in the region more active and that all this time they defend the main aim of the nation which was the creation of the Ukrainian sovereign state.

Key words: *party the organization structure, the political life, the political forces, sovereignty, Independence.*